

LBRIS

We know
books

© Editura EIKON
București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.librariaeikon.ro, www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-1428-6

DTP: Valerian Susan

Editor: Valentin Ajder

ZENOVIE CÂRLUGEA

**LUMEA ALUTAN-PANDURĂ
A LUI TUDOR ARGHEZI**

Ediție revăzută și adăugită

E I K O N

București, 2025

C U P R I N S

PARTEA I

- Revelații ale spiritului alutan* / 5
Cartea Gorjului din scrierile argherziene /
13
Personalități gorjene în tablete argheziene
/ 27
*„Mi-e dor de lagăr din pricina
Comandantului”* / 115
Amintiri și scrieri de la *„Hanul cu sârmă
ghimpată”* / 158
Numele poetului și identitatea mamei /
234
Arghezi/Ergézi /245

Tabel cronologic /249

PARTEA a II-a - *Selectie de tablete*

- Oltenia felix* /259
Ascultă, Oltule Măria Ta /261
Bine te-am găsit, Cărbunești... /263
Amintiri oltenești / 264
O șezătoare la Târgu Jiilor / 276
Călușarii /281
Tudor Vladimirescu /283
Tinerimea artistică /288
Artă și artă /290
Ion Cornoiu /294
Grigore Iunian , I /297
Grigore Iunian, II /299
Impresii de la sfințirea unei biserici /303

Addenda:
Lagărul de la Târgu-Jiu - 1943 de Baruțu T. Arghezi
/ 312

Și ca o mărturisire de conștiință, poetul afirmă că, aidoma unei credințe păgâne, Oltul „*face parte din religia mea ascunsă*”.

În cadrul acestui mai general *topos alutan*, o privire specială merită legăturile lui Tudor Arghezi cu Gorjul, cu acel „*climat al sufletesc oltean*”, despre care scria atât de exact filosoful C. Rădulescu-Motru, devenind o stare de spirit și de conștiință la autorul „Cuvintelor potrivite”, care totdeauna s-a mândrit cu originea sa gorjencească, deși născut la București ca fiu al unui oltean ce văzuse lumina zilei la Craiova...

Acea „ascunsă religie” a sufletului arghezian l-a apropiat nu numai de Craiova (colaborator al revistei „Ramuri”, editată de C. Șaban Făgețel încă din 1905), dar, prin deplasările/ descinderile repetate cu grupul de scriitori olteni, Arghezi a putut cunoaște încă din 1929 partea de sud a județului „cel mai pietros și sărac din regiune” (Broștenii și Turcenii boierului-scriptor C. Calotescu-Neicu), dar și nordul ținutului cu Târgu-Jiul de dinainte și de după ridicarea de către Brâncuși, în 1937-38, a Ansamblului sculptural (prin detenția de aproape trei luni, octombrie-decembrie 1943, în Lagărul de deținuți politici de la Tg.-Jiu).

Lucrarea de față este, în fapt, o monografie dând seama, în plan strict documentar, fără ficționalizări de vreun fel, despre *legăturile lui Tudor Arghezi cu Oltenia, în special cu Gorjul*, atâtea câte am putut identifica în acțiunile sale culturale și în scrierile despre Gorj și Gorjeni...

Zenovie CÂRLUGEA

Tg.-Jiu, 18 februarie 2025

Cartea Gorjului din scrierile argheziene

Scriind de atâtea ori despre oameni, întâmplări și realități oltenești, însă nelipsit cu gândul de la obârșia sa gorjencească pe linie paternă, Tudor Arghezi s-ar fi regăsit, desigur, într-o formulă artistică de confesivitate reflexivă, într-o **Carte a Gorjului**, despre care aflăm – de la Baruțu T. Arghezi, - că ar fi dorit s-o scrie.

În patetica evocare *Povestiri din Mărțișor*, Baruțu T. Arghezi mărturisește că Arghezi „*pregătea Gorjului o carte, scrisă în parte după război, dar dispărută în umbrele unor ani contradictorii*”. Așadar, lucrarea nu a mai apărut, însă o serie de poeme din volumul 1907- *peizaje*, ca și din ciclurile *Cântare omului*, *Adenda* sau *Carnet*, „își au izvorul în acest moment al lagărului...”¹

Ideea nu trebuie să ne surprindă, întrucât încă din 1944, când semna *epistola-prefață* la volumul de schițe și nuvele al lui Al. C. Neicu-Calotescu, poetul îi recomanda acestuia, dincolo de subiectele abordate, să se aplice mai mult asupra realităților gospodărești și, cu talentul său descriptiv, să realizeze „*o carte (...) a Gorjului în carne și oase, frumos și tragic, o carte ca o Psaltire, pe care dumneata o poți vedea, gândi și scrie cu adevărat.*”

¹ Editura „Mihai Eminescu”, Oradea, 1995, p. 116.

Scrisoarea-prefață, trimisă din Mărțișor, este datată „10 Ianuarie 1944” și din ea înțelegem că prozatorul, Calotescu-fiul, îl adusesse cu automobilul de la Târgu-Jiu la conacul din Broștenii Turcenilor, în ziua eliberării sale din lagăr (20 decembrie 1943):

„Și sunt numai câteva zile, înaintea căderii zăpezii în pomii celui din urmă Crăciun, de când străbătui distanța dintre Târgul Jiului și moșia din Broșteni, de-a lungul Gorjului, cu dumneata, și de-a-ncolo 'nainte cu părintele matale, până la Filiași: doi Calotești, doi Gorjeni, doi scriitori, fără să pot prea mult deosebi, la masa gospodărească a conacului de la Jii, care-i dintr'înșii tatăl și care fiul, deopotrivă de tineri amândoi.[...]

Străbătând alături de dumneata vre-o cincizeci de sate gorjene, am intrat, și mi-am permis să-ți atrag atenția asupra ei, într-o lume absentă din literatura noastră, zguduit de tristețea unui pitoresc cu oamenii cei mai vioi și poate că și cei mai deștepți, impresionat de frumusețea pustie a peisajelor înăsprite de o chiciură albă, mișcat de căutătura profundă, întoarsă către automobil, a vitelor din drum: niște vite de Apocalips, flocoase și cu bărbi de ieromonahi.”¹

Arghezi își mărturisea, în scrisoarea-prefață amintită, „slăbiciunea” de a-i prefera, dintre olteni, pe gorjeni „înaintea tuturor bunilor români”:

„În slăbiciunea de a prefera oltenii și pe Gorjeni înaintea tuturor bunilor români și nu fără pilde concludente din familia părintească, ne-am obișnuit să socoatem tinerețea fără bătrânețe ca un bun gorjenesc.”

Era, desigur, în această confesiune, o chemare a obârșiilor, dacă nu un glas al sângelui, care curgea, testimonial, în venele unui scriitor conștient de imensa povară a brazdei și de:

¹ C. Neicu-Calotescu, „*Debut. Schițe și nuvele. Cu o scrisoare a domnului T. Arghezi*”, Editura „Ramuri”, Craiova, 1944, 180 pagini.

„...săricile pline
De osemintele vărsate-n mine.
Ca să schimbăm, acum, întâia oară,
Sapa-n condei și brazda-n călimară,
Bătrânii-au adunat, printre plăvani,
Sudoarea muncii sutelor de ani.
Din graiul lor cu-ndemnuri pentru vite
Eu am ivit cuvinte potrivite...”

(Testament)

Cunoscător, desigur, îndeaproape al lumii rurale, în complexitatea manifestărilor socio-etnografice, tânărul Calotescu, un povestitor apreciat al „Ramurilor” craiovene, scrisese un eseu remarcabil despre „Literatura Poporană Română”, publicat în „Gorjanul”, ziarul lui Jean Bărbulescu de la Tg.-Jiu.¹

Dar nu toate povestirile și nuvelele sale (precum *Negru pe alb*, în care urmărește un caz de psihoză ereditară din familia unui înalt magistrat de la Curtea de Apel) se aplecau asupra sufletului țărănesc.

Deși nu-i lipseau „imaginația” și „darul povestirii”, - după cum aprecia Arghezi -, tânărul Al. C. Neicu-Calotescu (fost student clujean, la Drept), fiul marelui proprietar din zonă, crescut în vechiul conac al Caloteștilor din Broștenii Gorjului, scria într-o optică oarecum „intelectualistă”, fără a se apleca prea mult asupra tipurilor și moravurilor caracteristice lumii rurale, sacrificând, oarecum, acest *realism* de amănunt unei *literaturizări* estetizante. De aici observația penetrantă a poetului-prefațator, care realizează exact opțiunea tânărului scriitor, și îndemnul ca fiul marelui proprietar din Broștenii Turcenilor să scrie *o carte a Gorjului* „în carne și oase, frumos

¹ „Gorjanul”, an. VIII, nr. 13-14, 12 aprilie 1931.

și tragic”, acea „*carte ca o Psaltire*”, pe care Gorjul ar merita-o din plin.

Deși nu a realizat o asemenea carte, sunt de gasit, totuși, în opera lui Arghezi, în mod fragmentar, desigur, realități, oameni, întâmplări din lumea gorjenească. Barutu T. Arghezi ne încredințează de acest fapt, precizând:

„O serie întreagă de poeme din volumul 1907 ca și din ciclurile *Cântare omului*, *Adenda* sau *Carnet* își au izvorul în acest moment al lagărului...”¹

*

Într-o asemenea „Carte a Gorjului”, în care emblematic răman portretele lui *Tudor Vladimirescu*² și *Constantin Brâncuși*³, am putea regăsi figuri de prim-plan sau de-a dreptul meritoase ale vieții social-culturale din România, din prima jumătate a secolului al XX-lea, precum *Grigore Iunian*⁴, *Ion Cornoiu*⁵, sergentul *Nicolae Răiculeanu*⁶, *C. Calotescu-Neicu*⁷ sau col. *Șerban Leoveanu* și *Jean Bărbulescu* – bunii săi prieteni din perioada detenției târgujiene.⁸

¹ Barutu T. Arghezi, *loc. cit.*, p. 116.

² *Conferință-radio*, 8 decembrie 1933. Publicat în „*Lucefărul*”, an XXV, nr. 16 (1041), 17 aprilie 1982, pp. 1-3, semnat *Tudor Arghezi*; reprodus în *Scrieri*, 33, pp. 203-208, nota bibliog. p. 437.

³ A se vedea tabletele publicate în „*Seara*”, an IV, nr. 1540, 3 mai 1914 (reprodus în *Scrieri*, 29, pp. 165-167) și nr. 1590, 23 iunie 1914, semnat T.A. (reprodus în vol. *Tudor Arghezi - Tablete de cronicar*, ESPLA, 1960, 279-281 și *Scrieri*, 29, pp. 172-174.)

⁴ „Bilete de papagal”, an II, nr. 305, 2 februarie 1929, pp. 1-2, semnat *T. Arghezi* și în „*Secolul*”, an I, nr. 9, 10 aprilie 1932, p. 1, semnat *T. Arghezi*.

⁵ „*Seara*”, an IV, nr. 1227, 17 iunie 1913, p. 1, semnat *Ex-Ierodiaconul Iosif N. Theodorescu*.

⁶ *Scrieri*, 13, *Poarta neagră*, 1934, EPL, București, 1966, pp. 43-47. ș.a.

⁷ *Amintiri oltenesti*, în „*Oltenia*”, Fundația Regală, Craiova, 1943.

⁸ *Gorjiul și «Gorjanul»* în „*Adevărul*”, 1946, preluat de „*Gorjanul*”, an XXIII, nr. 45, 11 dec. 1946, p. 1, col. 1-3.

Între atâtea figuri umane, pline de vitalitate, plină de un farmec aparte rămâne „**durda gorjeancă**” evocată în *Cimitirul Buna-Vestire*, „slugă la bucătărie” în casa Profesorului. Inspirându-i pe candidații la doctorat și făcând, astfel, concurență „domnișoarei” (nepoata magistrului – „cimpanzeul feminin al familiei”), această „gorjeană neagră” – purtând „doi fluturi de aur de urechi rotunzi, printre zuluși” și „o salbă spânzurată în jgheabul din sân”, - este întruchiparea unei feminități reprimată, care, însă, atunci când este provocată, se dăruiește cu o voluptate instinctivă și devoratoare. „Pofta somnoroasă a oltencii cu colțul fotei sumes” se dezlănțuie, procurând tânărului doctorand Unanian plăcerea unui freamăt de contagioasă intimitate, la care vine să participe, dincolo de „opreliștile de etică și de cultură”, însăși „domnișoara”-nepoată din casa Profesorului. Scena, amintind de masculinitatea gesticuală și senzualitatea încinsă macedonskiană, se păstrează, totuși, în cadrele artisticității, oricâtă culoare naturalistă s-ar întinde preț de câteva pagini.”¹

*

„Se poate spune cu certitudine – scria cercetătorul Florea Firan², fără teama de a greși – că Oltenia cu pământul și oamenii ei au condiționat într-o anumită măsură activitatea creatoare a autorului *Cuvintelor potrivite*.

Al. Dima, istoricul și criticul literar comparatist, în studiul său *Aspecte ale valorificării moștenirii literare*, dezvoltă această idee, susținând că «orice om de știință, orice artist, orice literat, vine de undeva, dintr-un loc anumit și precis al patriei lui... care nu poate să nu-i condiționeze – într-o măsură – activitatea.» Dar Arghezi și-a exprimat-o în scris și verbal ori de câte ori s-a ivit prilejul.

¹ *Cimitirul Buna-Vestire*, Partea I, 9.

² *Pe urmele lui Arghezi*, Editura Sport-Turism, București, 1981, p. 35.

Un aspect simplu, ca acela de a-și încheia unele autografe sau scrisori către oameni din părțile Olteniei «cu dragoste oltenească», explică iarăși simpatia dar și afinitățile sale de ordin biologic și etnic cu această zonă.”

Evocând legăturile lui Tudor Arghezi cu Gorjul nu poți să nu amintești că o bună parte din seva operei sale, din specificitatea lingvistică trimite la obârșia gorjeană revendicată fervent de poet. Și poate că dacă această sevă (energie) și specificitate n-ar fi existat, Arghezi n-ar fi putut schimba fața poeziei române, așa cum după Eminescu numai un Blaga, un Barbu sau un Nichita Stănescu au făcut-o...

Imaginea unui *Arghezi* – *poeta faber*, artist meșteșugar („fierar al cuvântului” – Ilarie Voronca¹), ca și Paul Valéry în literatura franceză, s-a impus de la sine, fără puțință de tăgadă, în ideea că – vorba poetului – „*versul e cristalizarea geometrică a Poeziei*”.²

Plictisit de literatura „inexpresivă, moale, cu aderențe mucilaginoase”, Arghezi mărturisește dorința de a scoate cuvintele din inertia lor denotație, proiectându-le într-un „ludism” al imaginației, cu proaspete și nebănuite valențe expresive.³

Ov. S. Crohmălniceanu vorbea despre „*Oltenia lui Arghezi*”, o entitate istorico-geo-socială și spirituală de largă cuprindere. Arghezi însuși dând dovadă de „o agresiune spirituală”, de „o mare vitalitate”, dar și de „o sprinteneală în gândire”, el nu va face decât să exprime acea „natură activă, practică, dezghețată a sufletului național”. Aceasta „iese la iveală prin Arghezi”, poetul fiind atras de ceea ce „e iute, ascuțit, bătaios în firea românului”.

¹ „Integral”, nr. 3/1925, număr consacrat poetului.

² *Vers și poezie*, în „Linia dreaptă”, nr. 2 și 3 / 1 martie 1904.

³ *Ars poetica. I. Scrisori către o fetiță*, în „Adevărul literar și artistic”, 18 dec. 1927.

Dacă uneori a dispăcut *ce* scrie Arghezi, rareori a fost contestat chipul *cum* scrie, observă Tudor Vianu în *Arta prozatorilor români*.¹ Artist „prodigios”, stăpân pe o „imaginație ingenioasă”, scriitorul încalcă deseori „regulile sintaxei”, „ordinea topică”, chiar „înțelesul propriu al cuvintelor”, fără însă ca scrisul său „să trezească sentimentul unei limbi false”. Ceea ce a uimit în primul rând la Arghezi este acea „virtuozitate stilistică”, neașteptată și jucăușă: „Limba devine plastică în mâinile sale și plăcerea pe care o resimțim față de succesul unui astfel de exercițiu riscat face parte din ordinea satisfacțiilor pe care ni le procură jocul și virtuozitatea. Scriitorului i-a plăcut adeseori să se înfățișeze pe sine însuși ca un meșter abil al cuvântului, un artizan care nu vrea să-și atribuie alte merite decât acelea ale îndemnării și hărniciei meșteșugărești.” (T. Vianu).

„Muntenismul” limbii argheziene e un fapt de domeniul evidenței, îmbogățit cu lexeme arhaice, religioase, argotice și chiar neologice. Foarte frecvente, adevărată pecete stilistică, sunt cuvintele provenite din graiul „*cu-ndemnuri pentru vite*” și, la acest nivel al lexicului popular, filonul cel mai bogat, *oltenismul* în cel mai autentic spirit se impune cu tărie, colțos, tăios, mereu în ofensivă și totdeauna încărcat de o proaspătă expresivitate.

Iată câteva aspecte ale oltenismului lexical arghezi, remarcate, de altfel, de cercetătorii operei atenți la proveniența resurselor lingvistice.²

E vorba mai întâi de variantele fonetice aparținând limbajului popular, care intră în poezia și proza lui Arghezi în ingenioase, dar autentice, forme de singular și plural, de felul:

¹ Ed. Contemporană, 1941, cap. „Intelectualiști și esteți”.

² Al. Bojin, *Fenomenul arghezian*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1976, pp. 115-140.